

Tarık Zafer Tunaya

Anayasa, Siyaset Bilimi ve özellikle Meşrutiyet ve Cumhuriyet'in sorunları konusunda araştırmalarıyla tanınmış olan Tarık Zafer Tunaya, 25 Kanunusani 331/16 Ocak 1916 tarihinde İstanbul'da doğdu. İlk ve orta eğitimini Galatasaray ve Saint Benoit liselerinde yaptı; 1936'da Saint Benoit Lisesi Edebiyat bölümünü birincilikle bitirdi. Aynı yıl girdiği İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni 1940'ta tamamladı.

1941'de doktora çalışmalarına başlayan Tunaya, 1942'de Esas Teşkilât Hukuku Kürsüsü'nde asistan oldu. Bir yıl sonra Umumi Amme Hukuku Kürsüsü'ne geçti. "Müessese Teorisinde Fikir Unsuru ve Bazı Hususiyetleri" konulu tezi ile 1946'da doktor unvanını aldı. Bu çalışmasından sonra giderek geliştireceği Osmanlı Anayasal ve Siyasal Gelişmeleri ile Siyaset Bilimi'ne başlangıç olarak, doçentlik tezine de kaynaklık edecek olan Meşrutiyet döneminin düşünce akımlarını incelemeye girişti. *Amme Hukukumuz Bakımından İkinci Meşrutiyet'in Fikir Cereyanları* çalışmasını doçentlik tezi olarak verdi.

Tunaya 1948'de açılan Umumi Amme Hukuku Doçentlik Sınavı'na girdi ve 1949'da kürsü doçentliğine atandı. Bu görevi 1953'e dek

sürdü ve bu tarihte Esas Teşkilât Hukuku Kürsüsü'ne nakledildi. 1959'da profesör olarak 1 numaralı Anayasa Kürsüsü'nde görevlendirildi. Bu görevi yanında İktisat Fakültesi'nde Devlet Doktrinleri ve Esas Teşkilât Hukuku; bu fakülteye bağlı Gazetecilik Enstitüsü'nde de Esas Teşkilât Hukuku ve Siyasi ve İdarî Bilgiler derslerini verdi.

1953-1954 yıllarında Fakülte Meclisi kararı ile Avrupa'ya gönderildi; Fransa, İngiltere, Almanya ve İtalya'da meslekî incelemelerde bulundu. Ayrıca Rockefeller Vakfı'nın daveti üzerine bir yıl Amerika'da araştırmalar yaptı; California'da, Stanford Üniversitesi Hoover Kurumu'nda çalışmalarını sürdürdü. Harvard, Columbia, Princeton ve New York'ta görev yaptı. Bunların yanında Türkiye Siyasi Rejimi hakkında iki konferans verdi, bir de seminer düzenledi.

27 Mayıs 1960 Askerî Hareketi'nin "meşruiyetini kaybetmiş bir iktidara karşı" haklılığını belirten 28 Mayıs 1960 tarihli raporu imzalayan yedi kişilik bilim heyetinde ve İstanbul Üniversitesi'nce kurulan Anayasa Hazırlık Komisyonu'nda yer aldı. Komisyon Başkanı Sıddık Sami Onar ile anlaşmazlığı sonucu bu görevinden alındı (1 Eylül 1960). Millî Birlik Komitesi'nin 27 Ekim 1960 tarihli kararıyla 147 profesör, doçent ve asistanın Üniversite ile ilişkisinin kesilmesi sonucu Tunaya, Paris'te, NATO emrinde görevlendirildi.

Tunaya, Kurucu Meclis üyeliğine seçildi (1961); yeni Anayasa'yı hazırlayan Kurucu Meclis Anayasa Komisyonu'nda sözcülük yaptı.

4 Haziran 1965'te yaşamı süresince büyük desteği olacak Melahat Tunaya ile evlendi.

Yeniden Üniversite'ye dönen Tunaya, 1968'de 1 Numaralı Anayasa Kürsüsü Başkanlığı'na getirildi; aynı yılda İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanlığı'na seçildi. Bu görevinden 1969'da istifa ederek ayrıldı. 1979'da İstanbul Üniversitesi'nce oluşturulan Siyasal Bilimler Fakültesi Kurucu Heyeti'nde yer alan Tunaya, bu heyet tarafından -oybirliği ile- dekanlığa seçildi; ancak emekliliğine üç ay kala 12 Eylül 1980'den sonra kurulan askeri yönetim tarafından görevinden alındı.

Tunaya, Fransa Hükümeti tarafından Legion d'Honneur nişanı ile ödüllendirildiği gibi (30 Aralık 1980) Balıkesir Barosu tarafından Cumhuriyet'in 60. yılında (1923-1983) Anıtlanmış On Hukukçu'dan biri seçildi. Ayrıca yeni bir düzenleme ile hazırladığı *Türkiye'de Siyasal Partiler* adlı yapıtının 3. cildiyle 1989 yılı Sedat Simavi Siyasal Bilimler Ödülü'nü aldı.

Bilimsel çalışmalarından artakalan zamanlarda desen çalışmaları yapan Tunaya'nın ilk sergisi ölümünden az önce İstanbul'da açıldı. Hoca'nın desenleri daha sonra eşi Sayın Melahat Tunaya tarafından iki kez sergilendi. Tarık Zafer Tunaya 29 Ocak 1991'de hayata veda etti.

Tunaya'nın bilimsel yayınlarda, dergi ve gazete gibi süreli yayınlardaki yakın tarihimiz, siyasal yaşam ve anayasa ile ilgili çok sayıda yazılarından ayrı şu eserleri bulunmaktadır:

Amme Hukukumuz Bakımından İkinci Meşrutiyet'in Fikir Cereyanları (Teksir), İstanbul, 1948.

Türkiye'de Siyasî Partiler, 1859-1952, İstanbul, 1952; 2. baskı [Tıpkıbasım], İstanbul, 1995.

Hürriyetin İlanı, İstanbul, 1959; 2. baskı, 1996; 3. baskı, 1998.

Türkiye'nin Siyasî Hayatında Batılılaşma Hareketleri, İstanbul, 1960; 2. baskı, 1996; 3. baskı, 1999 [iki kitap olarak]; İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları'nda 1. baskı, 2004.

İslâmcılık Cereyanı, İstanbul, 1962; 2. baskı, 1991 [*İslâmcılık Akımı* başlığı ile]; 3. baskı, 1999 [Üç kitap halinde], İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları'nda 1. baskı, 2003.

Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük, İstanbul, 1964; 2. baskı, 1981 [genişletilmiş]; 3. baskı, 1994; 4. baskı, 1997 [1. baskı yinelenmiş], İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları'nda 1. baskı, 2002.

Siyasî Müesseseler ve Anayasa Hukuku, İstanbul, 1964; 2. baskı, 1969 [genişletilmiş]; 3. baskı, 1975; 4. baskı, 1980 [*Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku* başlığı ile ve değiştirilmiş]; 5. baskı, 1982.

Türkiye'nin Siyasî Gelişmeleri, İstanbul, 1970.

Yazarın altı cilt olarak düzenlediği ama sadece üç cildi basılabilen:

Türkiye'de Siyasal Partiler, c.I, İkinci Meşrutiyet Dönemi 1908-1918; İstanbul, 1984; 2. baskı, 1988; 3. baskı, 1998.

Türkiye'de Siyasal Partiler, c.II, Mütareke Dönemi 1918-1922, İstanbul, 1986; 2. baskı, 1999, 3. baskı, 2003.

Türkiye'de Siyasal Partiler, c.III, İttihat ve Terakki: Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi, İstanbul, 1989; 2. baskı, 2000.

Tunaya, gazetelerde yayımlanmış yazılarının bir kısmını iki kitapta toplamıştır:

İnsan Derisiyle Kaplı Anayasa, İstanbul, 1979; 2. baskı, 1988.

Medeniyetin Bekleme Odasında, İstanbul, 1989.

Ayrıca [Reşit Ülker ile ortak]: *Mufasssal Fihristli, Özetli Milletvekilleri Seçimi Kanunu ve İlgili Mevzuat*, İstanbul, 1954.

Son olarak Tunaya'nın bilimsel süreli yayınlar ve derleme eserlerde yer almış çalışmaları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları içinde iki cilt olarak yayımlanmıştır: *Türkiye'de Siyasal Gelişmeler (1876-1938), I. Kanun-ı Esasî ve Meşrutiyet Dönemi*, İstanbul, 2. kez basımı, İstanbul, 2003; *Türkiye'de Siyasal Gelişmeler (1878-1938), 2. Mütareke, Cumhuriyet ve Atatürk*, İstanbul, 2001, 2. kez basımı, İstanbul, 2003.

Önsöz

Bu kitap, hayli genişletilmiş olan Siyaset İlmi Serisi'nin sekizincisi olarak çıkıyor. Uyanık ve olgun Türk halk efkârına devamlı araştırmalarımız sonunda, tarihin ve bugünün hareketlerine dayanarak, elde ettiğimiz müşahede ve tezleri sunuyoruz.

Bu satırlar yazarının söylemek istediği bazı şeyler var: Ben İstanbul Üniversitesi'nde de "Anayasa ve Siyaset İlmi" dersleri veririm. Teknik Üniversite'de "Türk Devrim Tarihi" hocasıyım. Ödevim nedir? Ödevim laboratuvarım olan siyasî hayatın dinamiklerini, fikirlerini ve olaylarını ilim açısından incelemektir. Evvela siyasî olaylarla fikirler arasında münasebet kurmaya çalışırım. Sonra da fikirlerle olayların zamanın akımı içinde nasıl geliştiklerini, özlerini muhafaza ettikleri halde nasıl değişik şekillere büründüklerini, şekiller aynı kaldığı halde özlerin nasıl değiştiğini araştırırım. Benim için olay olaydır. Ben önce olayı tespit ederim. Sosyal bütün içinde onu müşahede ederim. Şair değilim, beni incelediğim tablonun içinde bulamazsınız. Olaya dışarıdan ve değişik yönlerden bakmaya çalışırım. Sonra değerlendirme işine geçerim. Çünkü bir olayın iyi veya fena, ahlâkî veya gayri ahlâkî oluşu onu ortadan kaldırmaz.

Batılılaşma hareketleri de işte bu açıdan görülmeye çalışılmıştır. Mesele şu satırların okunduğu dakikada bile tazeliğini ve aktüaliyesini muhafaza ediyor. Batılılaşma oluşunu düz bir hat halinde, Osmanlı İmparatorluğu'ndan 1960 yılına kadar takip etmek merak ve heyecan verici, o nisbette de sosyal gelişmelerimizi aydınlatıcı, ufuklarımızı genişletici bir araştırma konusudur. Sosyal ilimlerle uğraşan bir tetkikçi bu konunun cazibesinden kurtulamazdı. Biz de kurtulamadık. O kadar ki, Rockefeller Vakfı bu konuda bizden en çok otuz sayfalık bir makale istemişti. Bu amaçla işe başladık, bu hacimde bir kitap doğdu.

Batılılaşma Hareketleri'ni bu alandaki olayları ve fikirleri kapsayan bir terim olarak aldık. İlk iki bölümde Batılılaşma olayları ve fikirlerini ayrı ayrı ve analitik bir görüşle incelemeye çalıştık. Üçüncü ve son bölümde, önceki bölümlerin unsurlarından faydalananarak bir sentez denemesine giriştik. Bu sentezde tarihin, bugünün ve dünya olaylarının ışığı altında konumuzla ilgili müşahede ve tezlerimizi belirttik.

Bu serinin ilk kitabı olan *Hürriyetin İlânı*'nın önsözünde büyük bir suç işlediğimize kaniiz. Kitabın yazılmasında bize yardım etmiş olan dost isimleri açıklamayı ve kendilerine teşekkürü unutmuştuk. Bu kitabın yayımında borcumuzu ödemek isteriz. Evvela, kitabımızın yayımı için bize her türlü imkân hazırlamış ve hiçbir fedakârlığı esirgememiş olan aziz dostumuz Erol Simavi'ye bilhassa teşekkür ederim. Eğer Hukuk Fakültemizin genç asistanlarından Çetin Özek'in olgun yardımı olmasaydı bu kitap yayın dünyasına doğamayacaktı. Hayatımızın tehlikede olduğu günlerde bile bizi bırakmamış ve bu kitabın yazılışına yardım etmiş olan Hikmet Nursal kardeşimizin emeklerini burada anmak isteriz. Manüskrinin bir kısmının çalışmalarına faal olarak katılmış olan Tarhan Erdem ve Reşit Ülker arkadaşlarımızın ilgilerini hiçbir zaman unutmayacağız. Ayrıca Adil Öner, Ahmet Aydın, Habil Yonat, Mehmet Gökalp arkadaşlarımızın değerli yardımları karşılaştığımız güçlükleri hafifletmiştir. Kapak resmini ince bir zevk ve büyük bir ehliyetle yapmış olan arkadaşımız Ayhan Erer'in sanatını çalışmalarımıza eklemiş olması bizim için güzel bir yardım olmuştur.

Bu dostlarımızın ve arkadaşlarımızın hepsine en içten teşekkürlerimizi sunarız. Bu kitap kuvvetli bir dostluğun ifadesi de sayılabilir.

Mozart’a ölüm döşeginde izafe edilen bir söz vardır: “Mızrağımı geleceğin sonsuz ufuklarına fırlatıyorum.” Biz de yorucu bir incelemenin sonuçlarını umumî efkâr içine serpiyoruz. Nesilden nesile, bir bayrak yarışı gibi emanet edilmiş özleyişleri, uzun bir gelişimin seslerini, bugünün insanlarına ulaştırıyoruz. Ve bu henüz kavuştuğumuz bir hürriyet iklimi içinde, memleketimizde bir kere daha *Hürriyetin İlânı*’ndan sonra oluyor.

Tarık Z. Tunaya
Ayaspaşa, Eylül 1960